ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VIII. Dizi - Sayı: 19

Ege Üniversitesi-Dokuz Eylül Üniversitesi
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Uluslararası
Batı Anadolu Beylikleri
Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-II

MENTEŞEOĞULLARI TARİHİ

25-27 Nisan 2012-Muğla

(Bildiriler)

Editörler

Doç. Dr. Adnan ÇEVİK

Doç. Dr. Murat KEÇİŞ

ANKARA, 2016

MENTEŞEOĞLU İLYAS BEY TARAFINDAN VENEDİKLİLERİN GİRİT DUKASI MARCO FALEDRO'YA VERİLEN 24 TEMMUZ 1403 TARİHLİ AHİDNAME

MURAT KEÇİŞ*

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev, 5 Mart 1207 tarihinde Anadolu'nun Akdeniz'e açılan en önemli kapılarından Antalya'yı fethettikten sonra[1] Hıristiyan Devletlerle ilk defa ticaret anlaşması imzalamıştır.[2] III. Haçlı Seferinden sonra Haçlı ordularının Anadolu karayolunu kullanmaktan vazgeçmeleri, Selçukluların Anadolu'nun siyasi birliğini temin etmesi ve istikrarı sağlamalarıyla beraber ülkede refah ve zenginlik artmıştır. Merhum Osman Turan'ın da ifade ettiği üzere, XIII. yüzyılda artık Selçuklular sadece yağma ile geçinen bir halktan ziyade "uluslararası ticaretin bir oyuncusu" haline gelmişlerdir. Bu dönemden sonra Selçuklu tebaası tacirler[3] sahil kentlerinde ticaret kolonileri dahi kurmaya başlamıştır. XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Moğol İstilası, akabinde Türkiye Selçuklularının çöküşü ve Türkmen Beyliklerinin teşekkül sürecinde Anadolu'nun her köşesinde olduğu gibi güneybatısında da çeşitli Türkmen Beyliklerinin ortaya çıktığını görüyoruz.[4]

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, muratkecis@mu.edu.tr

[1] İlhan Erdem, "Bir Ortaçağ Kenti Antalya: Geç Antik Dönemden Selçukluların Sonuna Genel Bir Yaklaşım (I)", *Adalya*, V, (2001), s. 169.

[2] Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Ankara 1988, s. 124. O. Turan eserinde "Bu hususlar neşredeceğimiz Ortaçağ Türkiye İktisadi Tarihinde izah edilmiştir" diye yazmışsa da bu eseri neşretmeye ömrü vefa etmemiştir. Bkz. s. 121 dipnot 1; s. 127 dipnot 15; s. 131 dipnot 31; s. 135 dipnot 42.

[3] Bu dönemde "tacir" kelimesinin bir şehirde oturup ticaret ve esnaflık yapan kimselere değil daha ziyade ülkelerarası ticari mal getirip götürenlere verilen isim olduğuna dikkat etmek gerekir.

[4] 1261 yılında Anadolu'nun güney sahil ucundan harekete geçen eski bir *Emirü's-Sevahil* (Türkiye Selçuklu Devleti'nde ülkenin kıyı bölgelerinin idaresinden sorumlu kişiye verilen unvan) Menteşe Bey (Pachymeres'de *Salampakis Mantachias*, Marino Sanudo Torsello'da *Turquenodomar Mandachia*)'in Bizans idaresindeki Karia (Muğla yöresi) bölgesini ele geçirmiştir.

Batı Anadolu liman şehirlerinin hâlâ Bizans'ın egemenliğinde olduğu dönemde bile Venedikli tüccarların bölgeyle ve Girit gibi Akdeniz ticaretinde önemli bir mevki ile yoğun ticari münasebetler içerisinde olduğu bilinmektedir.[5] Venedikliler tabii ki bu dönemde denizlerde Selçuklulara nazaran daha kuvvetli durumdaydılar. Venedik ve Cenova Cumhuriyetleri, Haçlı Seferleri ile bu bölgede tutunamayacaklarını anlayınca, planlı bir şekilde ticari anlaşmalar yapmak suretiyle bölgedeki kârlı ticaretlerini devam ettirmek istemişlerdir. Bu bağlamda Venedikliler büyük ihtimalle XIII. yüzyılın sonlarından itibaren Menteşe Türkleri ile sıkı ticarî ilişkiler kurmuştur.[6] Böylece Venedikliler, artık Türkmenlerin bölgedeki varlıklarını kesin olarak kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu bölge Aydınoğulları'nın ve diğer beyliklerin eline geçtikten sonra Venedikli tüccarlar aynı anlaşmaları ve ticareti Beyliklerle de sürdürmek istemişlerdir.[7]

1291 yılında Filistin'in batı kıyısındaki son Haçlı kalesi Akka'nın Memlûklu Melik el-Eşref Halil tarafından fethedilmesinden sonra, Venedikliler Batı Anadolu'daki Türkmen Beylikleri ile bu anlaşmaları ticaretlerindeki zarar ihtimalini en aza indirgemek amacıyla imzalamışlardır. XIII. yüzyılda Cenevizliler Sivas'ta, Venedikliler ise Konya'da ticaret konsoloslukları bulundururken, XIV. yüzyılda bu İtalyan tüccar cumhuriyetleri Ayasuluğ (Theologo=Selçuk=Efes) ve Balat'ta (Milet=Palatia) konsolosluklar kurmuşlardır. Bu durum bize Türkiye Selçuklularının çöküşü ile beraber ticaretin Orta Anadolu'dan Batı Anadolu'ya doğru kaydığını göstermektedir. Çünkü Moğol İstilasından Erzurum, Erzincan, Sivas, Kayseri ve Konya gibi şehirler ekonomik açıdan ciddi biçimde etkilenirken Batı Anadolu'daki liman şehirleri bu istila hareketinin tesirlerini daha az hissetmişlerdir.

[5] Bizans-İslam, mücadelesinin Akdeniz havzasında sebep olduğu boşluk yeni bir kuvvet tarafından doldurulmuştur. Bu kuvvet, ticarete önem veren, gemiler yapan ve ticaret için Akdeniz havzasının her tarafında çarşılar açan İtalyan şehir cumhuriyetleriydi. Devrin İslam tarihçileri tarafından Frenkler olarak isimlendirilen bu tüccarlar; Venedik, Cenova, Bizano, Cenova, Piza'dan hareket ederek Levant ticaretinde etkin rol oynuyorlardı. Sonraki dönemlerde bunlar Fransa'nın Marsilya tüccarları ve İspanya'nın Barselona Limanı tüccarlarıyla karışmışlardır. Subhî Lebîb, "Eyyûbîler ve Memlûkler Devrinde Mısır'ın Ticaret Politikası", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, yıl. II, Sayı: 4, (Kış 2002), s. 143.

[6] Elizabeth A. Zaccariadou, "Sept traités inedits entre Venise et les émirats d'Aydın et d'Menteşe (1331-1407)", *Studi Preottomani e Ottomani*, Atti del Convegno di Napoli (24-26 settembre 1974), Naples 1976, s. 229-240.

[7] Elizabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade, Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venice 1983, s. 4.

XI. yüzyılda Bizans kaynağı Skylitzes tarafından Büyük Selçuklu Devleti'ne ait topraklar *Turchia* olarak isimlendirilirken, Beylikler döneminde Bizans ve Latin kaynaklarında *Turchia* deyimiyle, yalnızca Menteşeoğulları ya da Aydınoğulları ülkesi anlatılmak istenmiştir. Menteşeoğlu İbrahim Bey, 1375'te Venediklilere verdiği ahitnamede kendisinden "*Turchiae*" hâkimi diye bahsetmiştir.[8]

Menteşeoğulları ve Aydınoğulları Beylikleri, antik zamanlardan beri tarımsal üretim ve hayvan sürüleri bakımından oldukça verimli topraklar üzerinde ve Asya hinterlandıyla doğrudan bağlantılı ticari yollar üzerinde kurulmuştur. Coğrafi açıdan verimli bir yerde kurulan bu beylikler, kısa süre içerisinde bölgenin ticari faaliyetlerine dâhil olmuşlardır. Ayrıca küçük coğrafi mekânlarda yoğunlaşmaları, sahip oldukları şehirlerde ekonomik, medeni ve ilmi inkişafa sebep olmuştur.

İtalyan şehir devletlerinin, özellikle 1291 yılında Akka'nın düşmesinden sonra Güneybatı Anadolu bölgesinin zenginliklerinden istifade edebilmek amacıyla ticari faaliyetlerini burada yoğunlaştırdıkları gözlenmektedir. XIII. yüzyılın sonlarına doğru Moğol tesirinin nispeten azalmasıyla yörede kurulan beyliklerden biri olan Aydınoğulları'nın İtalyan şehir devletleri ile olan ticari faaliyetleri hakkında detaylı bilgilere sahip olmamıza rağmen, Menteşe Beyliği hakkındaki bilgilerimiz maalesef daha sınırlıdır.[9]

Antik Milet şehri üzerinde yükselen Balat, Menteşeoğulları Beyliği'nin önemli merkezlerinden biri idi. Kent, beylikler döneminde bölgede yetiştirilen hububatın Batıya ihraç edildiği en önemli liman şehri olarak dikkat çekmektedir. Balat ile beraber Selçuk, Büyük Menderes'in suladığı zengin ovadan ve civar bölgelerden elde edilen safran, susam, bal ve balmumu, meşe mazısı, Şam üzümleri, Kütahya şapı ve kırmızı maroken ve halı, kadın ve erkek tutsaklar Ege adalarına ihraç edilirken Rodos ve Kıbrıs adalarına da buğday satılırdı. Bölgenin en önemli tüccarları birbirleriyle sürekli rekabet içerisinde olan Venedik ve Cenovalılardı. Bu tüccarlar satın aldıkları malları Mısır'a götürürler ve bu maddeler karşılığında Balat'a kumaş, sabun, kalay, kurşun vb. ithal ederlerdi.[10] Bölge ticaretinde büyük

[8] Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine*, Ankara 2000, s. 4-6.

[9] Aydın ve Menteşe Beylerinin Venedik ile ticaret ilişkileri için bkz. F. Thiriet, "Les Relations entre la Crète et les émirats Turcs D'Asie Mineure au XIVe siècle (vers 1348-1360)", *Actes du XIIe Congres International des Etudes Byzantines*, t. 11, Belgrad 1964, s. 213-221.

[10] *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, vol. 1, pp. 23-32. W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, C. I, çev. Enver Ziya Karal, Ankara 2000, s. 608.

bir üstünlüğe sahip olan Venediklilerin amacı Avrupa'daki tahıl darlığını en iyi şekilde değerlendirerek büyük kârlar elde etmekti. XIV. yüzyılın önemli Floransalı taciri Pegolotti, tüccarlar için el kitabı mahiyetinde kaleme aldığı eserinde İtalyan tacirlerin Ayasuluğ'dan Bizans'a ihraç ettikleri ürünler arasında hububat (bladum, biado) ve buğday (granum, grano), şap (allume), balmumu (cera), pirinç (riso), kenevir (canape), mazı (gala), afyon (apoptico), kök boya ve fes boyası (robbia, guarancia), Türk İpeği (seta Türki) ve meşe palamudu bulunduğundan da söz etmektedir.[11]

Moğol İstilası öncesinde Batı Anadolu liman şehirlerinin hâlâ Bizans'ın elinde olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye Selçuklu merkezi otoritesinin çöküşünden önce Venedikli tüccarların bölgeyle Girit üzerinden yoğun bir ticaret trafiği içerisinde olduğunu biliyoruz. XIII. yüzyılın sonlarına doğru Akdeniz civarındaki Haçlı egemenliğinin çökmesinden sonra deniz ticaretiyle meşgul olan Venedik ve Cenova Cumhuriyetleri arasındaki bu rekabet, bölgede kurulan Aydın ve Menteşe Beyliklerinin oldukça işine yaramıştır.

1330'lu yıllardan itibaren Aydınoğulları ile ilişkileri bozulan ve Türk komşularından ziyade, sık sık Hıristiyan komşularının yanında yer almada istekli görünen Menteşe Beyliğinin, tarih sahnesine çıktıktan kısa bir süre sonra Venedik Dukaları tarafından yönetilen Girit ile ticari münasebetler tesis ederek Venediklilerle yakınlaşma içerisine girdiği görülmektedir. Örneğin daha 1311-1312 senesi kış mevsiminde Saint Jean şövalyeleri İskenderiye'den baharat ve daha başka eşyalar da yüklü olarak gelen bir Cenova gemisini yakaladılar. Antonio Spinola adında bir Cenova elçisi gemiyi istemek üzere hemen gittiyse de Saint Jean Şövalyeleri, Papanın emri olmaksızın gemiyi vermeyi reddettiler. Bununla beraber temsilcileri vasıtasıyla papalık makamının kararını kısa bir zamanda istemeyi de vaat ettiler. Buna çok kızan Spinola yanındaki Cenovalılarla beraber Anadolu'ya geçti ve Menteşe'nin[12] Türkmen emirine müracaatla arazisinde bu-

[11] F. B. Pegolotti, *La Pratica della Mercatura*, ed. A. Evans, Medieval Academy of America 24, Cambridge University, Mass. New York, s. 55-56.

[12] Menteşe Bey, Marino Sanuto'da Mandachia (Hopf, *Chroniques greco-romanes*, s. 145, 167) olarak geçer; Bizans kaynaklarında Mauthakias veya Mendesias (Mikhaèl Doukas, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, çev. Bilge Umar, İstanbul 2008, s. 9, 70, 71; Nicolaos Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles A Translation and Commentary of the «Demonstrations of Histories» (Books I-III)*, Athens 1996, s. 186-187, 336-337. Bu kelime Antik dönemde Karya olarak adlandırılan bölgede XIII. yüzyılın sonlarında beylik kuran Menteşe Beyi ifade etmektedir; Menteşe Beyi, Rodos şövalyelerini adadan atmak şöyle dursun, şövalyeler

lunan Rodoslu tacirler ile Saint Jean tarikatı tebaasını yakalayıp hapse atmaya hatta zannedildiğine göre, Menteşe Beyi, Rodos adasını zaptedip oradan şövalyeleri atmayı kabul ederse, kendisine 50.000 altın ekü tutarında bir yardım vermeyi taahhüt etti. Bu kadarla memnun olmayan Spinola ile arkadaşları denizde birçok şövalyeye rast geldiklerinden bunları yakalayıp hapsettiler ve fidye almadan salıverilmeyeceklerini söylediler.

Yukarıda bahsettiğimiz Menteşe Beyliği ile Venedikliler arasındaki bu yakınlaşmaların neticesinde ilk anlaşma 1331 yılında Menteşeoğlu Orhan Bey ile Girit Dukası Marino Morosini arasında yapılmış ve bu anlaşma daha sonra, Menteşeoğlu İbrahim Bey tarafından 1337 yılında, Menteşeoğlu Musa Bey tarafından 1359 yılında, Menteşeoğlu Ahmet Bey tarafından 1375 yılında yenilenmiştir. Bu ahidnamelerle Venedikli tüccarlara ticari imtiyazlar tanınmıştır.[13]

Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'in 28 Temmuz 1402 tarihinde Ankara Savaşında Emir Timur'a mağlup olmasından sonra Menteşeoğlu İbrahim Bey'in oğlu ve sabık emir Ahmed Beyin kardeşi Menteşeoğlu Mehmed, muhtemelen *Ulubey* olarak ve oğlu İlyas Bey ile beraber Menteşe yöresinin idaresini ellerine aldılar. Mehmed Bey, Sinop beyi İsfendiyaroğlu ile beraber Menderes nehri yakınlarında bir yerde Timur'un ordugâhını ziyaret etmiştir. Bu görüşme sırasında hediye olarak bin at vermeyi teklif ettiyseler de Timur, daha fazla istekte bulununca Mehmed Bey üç vergi memuru ile beraber Balat'a (=Milet/Palatia) geri dönmüştür. Balat ahalisi ilerleyen Emir Timur'un ordusunun dehşetinden diğer bölgelerden göç eden pek çok Türkün de bulunduğu Sisam adasına kaçmıştır. Muhtemelen daha sonradan Mehmed Bey'in Timur ile anlaşması neticesinde Timurlu ordusu Menteşe yöresini tahrip etmemiş ve böylelikle Balat şehri Timur İstilasından kurtulmayı başarmıştır.[14] Bununla birlikte Menteşe beylerinin de diğer

---

reisinin kurnaz manevralarla komşu küçük Türk Beylikleri ve onların komşuları arasında saçtığı ayrılık tohumu yüzünden bütün nüfuzunu kaybetti. Bkz. Sanuto, *a.g.e.*, s. 167.

[13] Melek Delilbaşı, "Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnamelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış", *Belleten*, C. XLVII, S. 185, (Ocak 1983), s. 96. Menteşe ve Aydın Türkmenlerinin 1318 yılından itibaren Santorini ve Karpathos gibi Batı Anadolu'ya yakın Ege adalarına saldırılarda bulundukları ve Venediklilerin bu saldırıları önlemek için Türkmen Beylerine başvurdukları bilinmektedir. Bkz. Elizabeth A. Zachariadou, "The Catalans of Athens and the Begining of the Turkish Expansion in the Aegean Area," *Studi Medievali*, 3ª Serie, XXI, (Spoleto 1980), s. 827.

[14] İzmir Limanı ve kalesi 1402 yılında Emir Timur tarafından yağmalanmıştır. Anthony Luttrell, "St. Jean Şövalyeleri Tarikatı'nın Bodrum'daki Kalesi: 1407-1422", *Balat İlyas Bey Külliyesi*, ed. M. Baha Tanman-Leyla Kayhan Elbirlik, (İstanbul 2011), s. 19.

Anadolu Beylikleri gibi Timur'a tâbi olup olmadıkları tam olarak bilinememektedir. Bu yıllarda diğer Anadolu beylerinin sikkelerinde Timur'un adı yer alırken Menteşeoğulları'nın bastırdığı sikkelerde Emir Timur'un ismi geçmemektedir. Her hâlükârda yağma ve katliam Anadolu'nun diğer bölgelerinde devam ederken Milet'te normal hayat yeniden başlamış ve Türkler Sisam adasından yavaş yavaş geri dönmüşlerdir. Yaşanan tüm bu gelişmelerin ardından Giritliler bu önemli liman şehri ile ticarete yeniden başlamaya hevesli oldukları gibi Menteşeoğulları da kendi limanlarını batılı tüccarlara açmaya hazırdı.[15] Böyle bir tarihi süreç sonunda Menteşeoğlu İlyas Bey,[16] 24 Temmuz 1403 tarihinde Venediklilerin Girit Dukası Marco Faledro ile anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma, Venediklilere verilen ticari haklar hakkında ayrıntılı bilgi vermekte olup, Ortaçağ ticaret tarihi ve ticaret hukuku için önemli maddeleri de içermektedir. Menteşeoğlu İlyas Bey bu anlaşmayı, devam eden korsanlık hareketleri ve yağmalar yüzünden 1407 ve 1414 yıllarında yenilemek zorunda kalmıştır.

Venedik Cumhuriyeti'nin Balat'ta ticaret kolonisi bulundurması münasebetiyle âkit taraflardan biri Venedik olmakla beraber bu devlet adına anlaşmayı imzalamak üzere Girit dukası Marco Faledro gelmiştir. Anlaşma metninde duka, elçisi Leonardo della Porta[17] tarafından temsil edilmiştir. İkinci muahedeyi imza eden ise Amiral Pietro Civrano'dur. Her iki anlaşma da âkitlerin diğeri İlyas Beydir (metindeki ifadeyle: Alias Beis, Aliesbei). Bu anlaşmalardan ilki Ortaçağ ticaret metinleri üzerine öncü çalışmaları yapan Mas Latrie tarafından yayımlanmışsa da,[18] kendisi ikinci anlaşmadan bahsetmemiştir.[19]

[15] Elizabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 81-83.

[16] Mikhael Doukas, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, s. 71-72; Nicolaos Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles A Translation and Commentary of the «Demonstrations of Histories» (Books I-III)*, s. 336-337. Bu şahsiyet hakkında Doukas'a bkz. Mikhaèl Doukas, *Tarih Anadolu ve Rumèli 1326-1462*, s. 9, 70, 71, 103; Laonikos Chalkokondyles onu yalnız "Mendesias" diye yani Menteşe Beyi olarak zikretmektedir. Nicolaos Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles A Translation and Commentary of the «Demonstrations of Histories» (Books I-III)*, s. 186-187, 336-337.

[17] Bu anlaşma için görüşmelere katılan elçi Leonardo Della Porta, Rum Ortodoks bir Giritli olup Müslümanlarla müzakere işlerinde uzmandır. Kendisi aynı zamanda Tunus Sultanına ve Osmanlı Sultanı I. Murad'a da elçi olarak yollanmış ve bu misyonları başarılı bir şekilde yerine getirmiştir. Daha sonraları Kandiye'de hapiste iken yazdığı bir şiirde İlyas Bey tarafından ağırlandığı Beçin sarayı ve bahçesini ve emirin kendisine hediye olarak verdiği ihtişamlı şark kostümünü tasvir etmiştir. Elizabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 81-82.

[18] Mas Latrie, *Commerce d'Ephèse et de Milet au Moyen Âge*, Bibliothèque de l'Ecole des Chartes, Paris 1864, t. V, serie 5, s. 224- 226 vd.

[19] Tafel ve Thomas, *Commem de Regeste*, III, s. 374, No. 205.

1403 muahedesinin üstünde İlyas Bey'e matuf olmak üzere yapılan "dominus Palatie" unvanı ilişik metinde yoktur. Mas Latrie bu unvandan Altoluogo (Ayasuluğ) senyörlüğü ile Menteşe Beyliği arasına sıkışmış Balat şehrinden ve kıyı uzunluğunda dar bir toprak parçasından ibaret küçük bir beyin söz konusu olduğu neticesine varmışsa da bu görüşün doğru olmadığı daha sonra W. Heyd tarafından ispat edilmiştir.[20] Menteşeoğlu İlyas Bey'in geniş bir bölge üzerinde hâkimiyet sürdüğü bilinmekte olup emrinde silahlı 6.000 kişilik bir ordu bulundurması beyliğin ekonomik ve siyasi gücünü göstermesi açısından önemlidir.[21] Ayrıca İlyas Bey tarafından 1407 tarihinde Venedikliler ile yapılan ikinci anlaşma bu hususta hiçbir şüpheye yer bırakmamaktadır. Çünkü İlyas Bey bu anlaşmaların ilkinde Menteşe Beyi, ikincisinde ise Balat ve bütün Menteşe Eyaletinin Beyi olarak zikredilmektedir. İlyas Bey tarafından henüz tam olarak kontrol altına alınamamış civardaki Türkmenler, Venedik'in ticaret donanması ile kolonileri üzerinde daima ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Bu Türkmen saldırılarına karşı ticaretlerini emniyet altına alarak güven ortamı oluşturma, Venedik'in en başta gelen kaygısıydı. Birinci anlaşmada İlyas Bey bu nokta hakkında arzu edilen her türlü teminatı vermiş ve anlaşmanın maddelerinden de anlaşıldığına göre, vaktiyle Palatia'da bulunan Venedik ticaret kolonisi işlevini yitirmiş ve daha önceleri Venedik tacirlerinin oturduğu evler Türkler tarafından işgal edilmiştir. İlyas Bey, Venediklilere ya tekrar satın almak yahut bedava verdiği bir arsa üzerinde yeni evler yapmak suretiyle bu zararları telâfi etmek istediği gibi onlara daha önceki anlaşmalarla mülkiyet hakkı kendisine verilmiş bulunan Saint Nikola kilisesinin kullanım hakkını da vaadetmiştir. Ayrıca ticaret kolonisi Girit dukasının tayin edeceği konsolos tarafından idare olunacaktır. Venediklilerin getireceği veyahut çıkaracağı mallar için kanuni gümrük resmi % 2 olarak tayin edilmiştir. Sabun, çuha, balmumu, kürk ve şap bu vergiden muaf tutulmuştur. Venedikliler açısından çok iyi şartlarda yapılan bu anlaşmaya 1414 anlaşması temel olarak hiçbir şey ilâve etmemiştir. Aslında İlyas Bey döneminde yapılan her üç anlaşma da 1403 yılında verilen imtiyazların tekrarından ibarettir. Fakat Menteşeoğulları Beyliği ikinci kez Osmanlıların eline geçtiği zaman bu şartlar büyük ihtimalle tamamen ortadan kalkmıştır. Kayıtlardan anlaşıldığına göre, Menteşeoğlu İlyas Bey Venediklilere hücum için korsanlarını Kandiye'ye, Modon'a ve Koron'a gön-

[20] Mas Latrie, *Commerce d'Ephèse et de Milet au Moyen Âge*, s. 122; W. Heyd, *Histoire du commerce du Levant au moyen âge*, Vol. II, Amsterdan 1967, s. 101-102.

[21] Mikhaèl Doukas, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, s. 72.

dermekteydi: Bunları kovmak için Venedik Hükümetinin harp gemilerini beylik sahillerinde sık sık dolaştırmaktan başka çaresi yoktu.[22] Bu bakımdan Ayasuluğ (Altoluogo) Beyi de Menteşe Beyinden geri kalmıyor ve aynı zecri tedbiri üstüne çekiyordu.

Kastilya ve Leon Kralı III. Henri'nin mabeyncisi Ruy Gonzales de Clavijo, İspanya'dan Timur'un nezdine yolculuğu sırasında 1403 Eylülünde Milet (Palatia=Balat) civarından yelkenle geçerken buranın yakınında Timur'un konakladığını, nitekim bir sene önce de Palatia'dan gelerek Rodos'a ait olan Leros[23] adasını yağmaladığını ve adanın tarlalarında hasat yapan sâkinlerini esir ettiğini kaydetmektedir.[24] Türkmenlerin yağma faaliyetlerini durdurabilmek için bu anlaşmaların sürekli olarak yenilenmesi gerekmekteydi. Türkmenler tâbi oldukları beylerin çeşitli ticaret anlaşmaları imzalamalarına rağmen çoğu zaman bu anlaşmaları dikkate almayarak, sahillere ve adalara doğru sürekli yağma hareketlerine devam etmişlerdir.

Menteşeoğlu İlyas Bey beyliğin başına geçtikten sonraki yaz mevsiminde, 24 Temmuz 1403 tarihinde, Palatia'da Venediklilerle içinde ithalat ve ihracat hakkında inceden inceye tayin edilen maddelere göre; Marino Marosini ile yapılan eski anlaşmaya dayanarak Palatia'da tesis edilmiş olan kilisenin (*ecclesia magni Nicoloi cum tuta sua diocesi*), bu arada Türkler tarafından işgal edilmiş olan ticarethanelerle birlikte kendilerine geri verilmesi ve Venediklilerle onların korunanlarına karşı korsanlık teşebbüslerinin bastırılacağına dair vaatlerde bulunan bir anlaşma yapıldı. Fakat yapılan bu anlaşmaya rağmen denizlerdeki korsanlık faaliyetleri devam etmiştir.

Elizabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade* adlı kitabında Aydın ve Menteşe Beylikleri hakkında 11 adet resmi belgeyi yayımlamıştır. Bu belgelerden 7'si Menteşe Beyliği, 4'ü ise Aydınoğulları Beyliği hakkındadır. Biz burada bu

[22] Sathas, *Doc. Inédition*, II, 246 vd.; *Monumenta Slav Meridion*, XII, s. 199.

[23] Ege Denizi'nin güneydoğunda Patmos ve Kalymnos arasında bulunan ve 12 ada olarak tabir edilen adalardan biri.

[24] Ruy Gonzàles de Clavijo, *Anadolu Orta Asya ve Timur, (Embajàda a Tamor Làn), Timur Nezdine Gönderilen İspanyol Sefiri Clavijo'nun Seyahat ve Sefaret İzlenimleri*, çev. Ömer Rıza Doğrul, sad. Kâmil Doruk, İstanbul 1993, s. 28-29. Menteşe Beyliği üzerine mükemmel bir monografi yazan Paul Wittek, eserinde "Korsanlığa karşı muahedelerin o kadar faydası olmadığı görülüyor: Onun için bunların tekrar yenilenmesi icap etmekte idi" diyerek aslında Türkmenlerin yapılan bu anlaşmaları pek dikkate almadıklarını ve kendi başlarına yakınlardaki adaları yağmaladıklarını ima etmiştir. Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, çev. Orhan Şaik Gökyay, 3. Baskı, Ankara 1999, s. 92.

belgelerin IX.'sunu oluşturan, 24 Temmuz 1403 tarihli Menteşe Beyi İlyas Bey ile Venediklilerin Girit Dukası Marco Faledro arasındaki anlaşmanın tarihi önemini ve aslı Latince kaleme alınmış olan bu metnin Türkçe çevirisini vereceğiz. Anlaşma 27 maddeden oluşmaktadır.

Metnin Yayınları

Doc. 1403 M. Cod. Yale, f. 65-66v; cod. C(orrer), f. 65-67.

Mas Latrie, *Commerce d'Ephèse et de Milet au Moyen Âge*, Bibliothèque de l'Ecole des Chartes, Paris 1864, t. V, serie 5, s. 219-231.

Georg Martin Thomas, *Diplomatarium Veneto-Levantinum Sive Acta et Diplomatica res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia a. 1300-1350 (Venedik, Grek İmparatorluğu ve Doğu İşleri Hakkında Siyasî Akitler ve Vesikalar Mecmuası)*, [Türkçeye çeviren: B. Güçer, Türk Tarih Kurumu yayımlanmamış tercüme] C. II, Venedik 1880, s. 293-296.[25]

Georg Martin Thomas, bu eserin ne kadar önemli olduğunu eserinin giriş bölümünde şu şekilde ifade etmektedir: "Bu evrak ve siyasî vesikaların toplanıp yayınlanmasıyla Ortaçağ cihan tarihinin aydınlanmasına ne kadar yardım edildiğini, muhtelif devlet ve şehirlerin siyasî, denizcilik ve ticarî vaziyetlerinin açıkça kavranmasını temin eden bir ışığın yayıldığını; coğrafya, etnografya, arkeoloji denilen disiplinlerin bu eserle ne kadar malzeme kazandıklarını anlayanlar olmuştur."

Elizabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade, Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venice 1983, s. 225-233.

Anthony Luttrell-Elizabeth A. Zachariadou, *Sources for Turkish History in the Hospitallers' Rhodian Archive: 1389-1422*, Athens 2008.

İlyas Bey yani Menteşe emiri İlyas Bey[26] ile Girit Adası'nın Dukası [=Venedik Valisi] Marco Faledro arasında akdolunan itilâfnameler.

[25] I. ciltte 1350 yılına, II. cildinde ise 1453 yılına kadarki belgeler yer alan bu iki ciltlik eser, Türk Tarih Kurumu adına önce Fransızcaya çevirtilmiş ve daha sonra ise Behçet Güçer tarafından Fransızcadan dilimize kazandırılmıştır. Bu Türkçe tercüme Türk Tarih Kurumu kütüphanesinde yayımlanmamış tercümeler kısmında olup tarafımızdan adı geçen kurum tarafından basılmak üzere yayına hazırlanmaktadır.

[26] Osman Turan, 1403 anlaşmasını yapan Menteşeoğlu İlyas Bey'i "Balat (Milet) Emiri Mehmed Bey'in oğlu İlyas Bey", "Balat Emiri İlyas Bey" olarak zikretmektedir. Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 115, 129. Ayrıca Osman Turan s. 115'te bu anlaşmanın 1403 tarihinde yapıldığını belirtirken, muhtemelen tashih hatası sonucu s. 129'da anlaşmanın 1430 tarihinde yapıldığını ifade etmiştir, düzeltilmelidir.

Milâdi 1403 yılının temmuz ayının 24. günü.

Menteşe hükümdarlığının payitahtı olan Balat'ın emirinin bu devirde bütün bu vilâyetinin -eskilerin Karya'sı- hükümdarı bulunması, 1411 yılına ait olup aşağıda 165 numara belgede yayınlanan ve aynı İlyas Beyle yenilenen anlaşmanın başlığında görevi hakkında hiçbir şüphe bırakmayan vesikadan haberi olmayan bu çok kıymetli zatın dikkatinden kaçmıştır. Bkz. W. Heyd, *Histoire du commerce du Levant au moyen âge*, Vol. II, Amsterdan 1967, s. 353.

Anlaşma Metni

1. İsa'nın tecessüdünün 1403. yılı, Temmuz ayının 24. Salı günü, 6. indiksiyon.

Asil elçi, Kandiye [Girit Adası] vatandaşı Léonard de la Porta, ikinci noteri Michaleto Schillo ile birlikte kardeşim Girit Adası Valisi Senyör Marco Faledro ve meclisi adına geldiler ve onlarla tam bir barış akdettik ve and içtik:

Ben, büyük emir Mehmet Beyin oğlu Emir İlyas Bey, kardeşim Girit Adası Valisi Bay Marco Faledro ve meclisi ile Balat'da (şunları akdettik);

2. *Evvelâ*, memleketimizden ve hudutlarımızdan Venediklilerin ve Girit'in memleketinde ve sınırlarında zarar verecek hiçbir Türk gemisi çıkmasın. Ve şayet herhangi bir Türk gemisi çıkarsa Venediklilerin ve Girit'in yerlerine hiçbir zarar vermeyeceğine dair and içerek bize teminat vermeli ve 500 florinlik[27] bir depozito yatırmalı, yani bu teminatı garanti ve depozito olarak orada bulunacak komutana ve konsolosa vermelidir. Ve şayet o Venediklilerin ve Girit'in yerlerine herhangi bir zarar verecek olursa ben emir kefillerin depozitosunu alacağım ve bundan başka kötülük edenler cezalandırılacaktır ve ben Emir sebep olunan zararı ödeyeceğim.

3. Bundan başka, şayet Tanrının kendilerine herhangi bir kazanç lütfettiği Venedik gemileri ve kadırgaları Türk gemilerine rastlarsa ve şayet Venediklilerin kadırgaları benim bölgelerime gelmek isterlerse denizde hiçbir engele uğramamalıdırlar[28] ve yapmış oldukları kazançtan dolayı rahatsız edilmemelidirler; fakat

27 İlk defa 1252'de Floransa'da kesilen altın sikke. XIV. yüzyılda Doğu Akdeniz piyasasında *hyperpyron*'un yerini almış ve yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla ducat tarafından piyasadaki hâkimiyetine son verilmiştir.

28 Anlaşmaya göre Venedikliler, İmparatorluk mahkemelerinin yargı yetkisi dışında kalabilecekler ve o dönemde geçerli olan *"Exterritorialite des lois"* ilkesi, yani kişilerin öz vatanları dışında da kendi ülkelerinin yasalarına bağlı olması kuralı uyarınca, kendi

onlar birbirlerine kardeş gibi arzı hizmet eylemelidirler ve benim bölgelerimde bulunan adamlar, kardeşler gibi, mallarıyla güven altında bulunmalıdırlar.

4. *Bundan başka*, şayet Venediklilerin ve Giritlilerin gemileri veya Venedik Devleti'ne bağlı olan gemiler benim bölgelerime veya sair bölgelere gelirler veya bölgelerimizden çıkarlar ve onları denizde Türk gemileri esir ederlerse veya onlara zarar verecek olurlarsa konsolosun onların gerçekten Venedikli olduklarına yemin etmesi ve zarara uğrayanların kaybına dair yemin etmesi şartıyla ben Emir ortaya çıkacak zararı ödemekle yükümlü olacağım.

5. *Bundan başka*, şayet Giritlilerin veya Venediklilerin gemileri veya Venedik tebaasına ait gemiler limanlarıma gelirler de Türk gemileri tarafından esir edilecek olurlarsa bu Türk gemileri bana ait olduğu takdirde meydana gelecek zararı ödeyeceğim; şayet bu Türk gemileri bir başka emire ait ise kendi gemilerim ve adamlarım gibi tazminat elde etmeye çalışacağım, eğer bana bu tazminatı verilirse ne alâ, aksi takdirde bütün zararı ben ödemeliyim.

6. *Bundan başka*, şayet Giritlilerin veya Venediklilerin gemileri veya Venedik tebaasına ait gemiler memleketlerimde limanların dışında yanaşırlar, demir atıp halatlarla karaya bağlandıktan sonra bir başka emire ait Türk gemileri tarafından esir edilir veya onlara herhangi bir zarar verilirse bu işi kendi işim gibi takip etmeliyim.

7. *Bundan başka*, şayet Venedik'e veya Girit'e ait topraklarda zarar verdikten sonra bir başka emire ait Türk gemileri bu bölgelere gelirse Venediklilerin topraklarına, adamlarına ve gemilerine dair hiçbir kötü öğüt vermeyeceğiz, onlara ne yiyecek, ne adam vermeyeceğiz ve şayet bir korsanın topraklarından çıkıp zarar verdiği ispat olunursa, korsanı tutuklamalıyım ve zarar ödenmelidir; fakat konsolos zarara uğrayanların Venedikli olduklarına dair and içmeli ve zarara uğrayan zararlarına dair yemin etmelidir.

8. *Bundan başka*, şayet Latin veya Grek korsanlara ait herhangi bir kayık veya gemi topraklarıma gelir ve biz onların zarar vermek üzere Venedik topraklarına gitmeyi arzu ettiklerinden haberdar olursak onlar bize Venedik topraklarına zarar vermeyeceklerine dair teminat verinceye kadar ve and içmedikçe onlara yiyecek vermemekle yükümlü olacağız.

---

aralarındaki anlaşmazlıklar için özel makkeme kurabileceklerdir. Bu dönemde Akdeniz'de geçerli olan *Rodos Deniz Hukuku*'na dair bkz. A. L. Udovitch, "An Eleventh Century Islam Treatise on the Law of the Sea", *Annales Islamologiques*, 27, (1993), s. 37-54.

9. *Bundan başka*, şayet Venedik gemileri veya Venedik tebaası topraklarımıza gelirde orada kendi paralarıyla su ve yiyecek satın almak isterlerse bunları, onları zorlamadan ve muamelelere lüzum görmeden vermelidir ve onların gemileri ve adamları tarafımızdan ve adamlarımız tarafından saygı görmelidirler.

10. *Bundan başka*, bir fırtınadan veya bir düşman hücumundan dolayı Venediklilerle veya Venedik tebaası ile silahlı bir gemi benim topraklarıma veya arazime yanaşacak olursa onların topraklarımıza çıkarabilecekleri bütün adamlar masum olmalıdır ve malları sanki bize aitmiş gibi saygı görmelidir.

11. *Bundan başka*, şayet Venedik kadırgaları veya Venedik veya Girit tebaasından olan kimseler bazı Türk gemilerini esir ederlerse Türkler ve gemiler bize iade olunmalıdır ve "amallar [esirler]"[29] Venedikli korsanlarla kadırgalara ait olmalıdır.

12. *Bundan başka*, bir Venedikli veya Giritli tacir veya bir Venedik tebaası topraklarımda ölürse malları masun olmalı ve Venedik konsolosunun söyleyeceği yere tevdi olunmalıdır.

13. *Bundan başka*, bir Venedikli veya Giritli veya Venedik tebaasından bir tacir memleketlerime mallarıyla gelir ve onları satmak isterse, satabilmelidir, fakat isterse onları vergi ödemeden geri götürmelidir.

14. *Bundan başka*, eğer bir Venedikli veya Giritli tacir veya Venedik tebaasından bir tacir mallarını karaya çıkarıp satarsa, böyle hareket edebilmelidir, fakat onları satmayıp mallarıyla karadan gitmek isterse arazimde % 2 nispetinde[30] vergi ödemeli ve daha fazlasını ödememelidir.

15. *Bundan başka*, iki taraftan birinin borçlusu kaçarsa bu borçlu aleyhinde adalet icra olunmalı, aksi takdirde işini alacaklısı ile düzeltinceye kadar cezaevinde alıkonulmalıdır.

[29] *'Amal*, terimi Elizabeth A. Zachariadou tarafından bir tekelin kiraya verilmesi şeklinde açıklanmıştır. Metinde *Amal(im)* olarak geçen kelime *'amal* için kullanılmış gözükmektedir. V. L. Ménage'ın Osmanlı kaynaklarındaki bir referansına dayanan E. A. Zachariadou, *'amil* kelimesinin *işlenmiş tekeli elinde tutan= 'amil «who hold the farmed monopoly»* kişi anlamında kullanıldığını belirtmiştir. Bkz. Elizabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 135, dipnot 575. Ganimetler. "Bundan başka, eğer bir erkek veya kadın esir hangi tarafa mensup olursa olsun kaçarsa..." diye başlayan maddede "emallerle" "amallar" yani harp esirleri kölelerden ayrılmıştır.

[30] Bu oran Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar değişmemiştir. Fatih, gümrük vergisini % 2'den % 4'e, saltanatının son zamanlarında ise %5'e çıkarmıştır. Halil İnalcık, "İmtiyazat", *EI*, III, (1971), IInd Edition, s. 1179-1189.

16. *Bundan başka*, bu bölgelerde bulunan Venedikliler, Giritliler ve Venedik tebaası üzerinde Girit hükümetinin yetkisi olmalı ve onların işleri hakkında hüküm vermek üzere Girit dukası istediğini konsolos olarak seçmeli; şayet bir kimse ona karşı mukavemet ederse benim bulunduğum memleketten bir adam istemeli ve onu yardımı ile emirlerimi tatbik ve icra ettirmelidir.

17. *Bundan başka*, Venediklilerin bir kilise olarak ona sahip olmaları için büyük Nicolas Kilisesini bütün arazisiyle Vali Marosini'nin zamanında akdedilmiş olan anlaşma olduğu gibi vermeliyim. Tacirler aynı zamanda ikamet etmek ve mallarını depo etmek üzere yukarıda bildirilen zamanlardan sonra Türklere ait olmuş olan evlere de sahip olmalıdırlar. Ve görevde bulunan konsolos onları tam değerlerini ödeyerek almalıdır. Ve eğer böyle evler bulunmazsa ben onlara masrafları kendilerine ait olmak üzere evler yaptırmaları için bir yer vereceğim.

18. *Bundan başka*, iki taraftan birine ait bir erkek esir veya bir kadın esir kaçmış ve sahiplerine ait bir şey almışsa, bu şeyler sahiplerine iade olunmalı, fakat esirler serbest kalmalıdırlar ve şayet esir veya esiri saklayan reis veya kayıkçı bulunursa, o 12 florin ödemeli ve kötülük edenler cezalandırılmalıdır.

19. *Bundan başka*, şayet Venedik'in kadırgaları veya gemileri memleketlerime gelirde kendi paralarıyla yiyecek almak isterlere, bu yiyecekleri vergi ödemeden satın alabilmelidirler.

20. *Bundan başka*, Venedik Devletinin tacirleri isterlerse ölçek başına buğday için iki aspro [=akçe][31], arpa ve sebzeler için bir akçe, bir at için üç akçe, bir öküz veya bir eşek için iki akçe ve bir erkek veya kadın esir için on akçe ödeyerek onları memleketlerimde satın alabilirler.

21. *Bundan başka*, her türlü malların giriş ve çıkışı için Venedikli tacirler % 2 vergi vermelidirler ve daha fazlasını vermemelidirler.

22. *Bundan başka*, şarap, sabun, bezler, balmumu, deriler, şapla Venedik tebaasının getirdikleri daha diğer mallar için ne girişte, ne de çıkışta gümrük resmi ödettirmemeliyiz, yalnız şarap büyük fıçı başına 50 akçe ve damacanalarla variller için bu nispet dâhilinde vergiye tâbi olacaktır.

23. *Bundan başka*, üç şinik olmalı; ve naip de bir tane olmalı, ölçücünün bir diğeri ve Venedik konsolosu bir üçüncüsü olmalıdır; aynı şey batman için de tatbik olunacaktır; onlar tartıya tâbi tutulmayacaklardır.

[31] Gümüş sikkelere verilen Latince isim. *Hyperpyra*'nın 1/10'u değerindedir, aspron.

24. *Bundan başka*, yukarıda bahsi geçen mukavelenamelerde ve itilâfnamelerde aşağıda adları yazılı yerler tarafımızdan, asillerimiz tarafından ve benim Türk gemilerim tarafından saygı görmelidirler: Öncelikle Koron ve Modon, Kitera[32] Scarpantos, Amurgos, Zia, Serifas adaları, bütün Negroponte adası (Euripos=Eğriboz)[33] ve bu saygı karşılıklı olacaktır; Venedik'in bütün tebaası masun olacaklar ve bütün Eğriboz adası haraç ödemeyecek.

25. *Bundan başka*, vaad ve taahhüt ederim ki yabancılar tarafından birine bir zarar verilecek olunduğu takdirde bu münasebetle tacirlerinizden birine hiçbir şey tahmil olunmayacak ve talep edilmeyecektir; fakat ben tacirlerinizi her zaman dostlar gibi telâkki edeceğim ve bu sebeple onları rahatsız etmeyeceğim.

26. *Bundan başka*, şunu da vaad ve talep ederim ki benim tebaamdan olmayan bir Türk'e bir zarar gelir ise ve bu zarar Venedik tebaası tarafından yapılırsa Venedikliler hiçbir şey ödemekle yükümlü tutulmayacaklardır, fakat ben onları her zaman dostlar gibi telâkki edeceğim ve bu sebeple onları rahatsız etmeyeceğim.

27. *Ve* biz yukarıda yazılı mukavelenamelerle misakları için sen, Girit Valisi Marco Faledro'ya ve bütün haleflerine and içtik;

28. Ben yukarıda adı yazılı emir, kendi adıma ve asillerimle bütün maiyetim adına, Kutsal Yazıların peygamberlerinin hakkı için "ouelha upen eloche olsorue ondostel el chaich meulsarcho", göğü, toprağı ve denizi, bütün adaları ve bütün dünyayı yaratan Tanrının hakkı için, ilki Adem olan yüz yirmi dört bin peygamberi gönderen Tanrının hakkı için, Melicabaat'ın Müslümanların imanını aydınlatan Advedila'nın oğlu Mehmet'in Tanrısının hakkı için, Mekke kutsal mahalli için, Tanrı Belebarim'in [=İbrahim Peygamber] peygamberi ve melekleriyle serbestçe göndermiş olduğu kutsal yasa hakkına and içiyorum.

İşte bunun için, ben yukarıda adı yazılı emir, benim ve asillerimiz yukarıda yazılı bütün maddeleri idame ve onlara riayet edeceğimize and içiyorum ve aynı zamanda onları tekit ve resmen tasdik için takdis edilmiş olan mühürümle damgalıyorum.

1403 yılında, temmuz ayında, Salı günü, mezkûr ayın 24. günü, XI. indiksiyonda, Latince olarak tanzim edilmiştir.

[32] Cidericus veya Cerigus, eskilerin Cythere'i; meselâ Cedrigus şeklinde de olmak üzere türlü şekilde yazılan bir isimdir. Bkz. *Fontes rerum austr.*, XIV, s. 181-239. Zia, yani Ceus, Cea, *a.g.e.*, s. 221. Ferses daha doğrusu Scifes, Seripho ve Serene, a.g.e., s. 239.

[33] Yunanistan'ın Girit'ten sonra en büyük adasıdır.

Sonuç

Menteşe Beyi İlyas Bey, Giritlilere verdiği bu ticari imtiyazlar ile Beyliği'ni XIII. yüzyılın başlarındaki eski ihtişamlı günlerine kavuşturmak istemiştir. 1403 yılında Girit Dukası'na vermiş olduğu ahidnâmeyi,[34] devam eden korsanlık faaliyetleri yüzünden, 1407 ve 17.10.1414 tarihlerinde beylik merkezi Beçin'de yenilemek zorunda kalmıştır.[35] İlyas Bey, bu ticaret anlaşmalarıyla ticaretten elde ettiği vergiler sayesinde 1404 yılında büyük bir hızla giriştiği külliye inşa faaliyetinin de finansmanını sağlamıştır. Bu külliyenin inşasına 1404 yılında başladığını göz önünde bulundurursak yukarıda tam metnini verdiğimiz 1403 tarihli anlaşmanın nedeni daha iyi anlaşılmaktadır. Nitekim bugün restore edilerek Türk kültür mirasımıza yeniden katılan Balat İlyas Bey Külliyesi[36] o dönemdeki ticari hayatın zenginliği konusunda çok iyi bir fikir vermektedir.[37] 1414 yılında yapılan anlaşmadan bir yıl sonra, Menteşe Beyi İlyas Bey "Signor de la Palatia, de tuta la provincia di Mandachia=Bütün Menteşe Eyaletinin ve Palatia'nın Senyörü" diye anılmaktaydı. İlyas Bey, babasından tevarüs ettiği toprakları 1421 yılındaki ölümüne kadar muhafaza etmeyi ve oğullarına miras bırakmayı başardıysa da İlyas Beyden kısa süre sonra beylik Osmanlı hâkimiyetine girerek bağımsızlığını yitirmiştir. Böylece İlyas Bey, Menteşeoğulları'nın son büyük emiri olarak Türk tarihindeki yerini al-

[34] Bu anlaşma metni Georigius Martinus Thomas, *Diplomatarium Veneto-Levantinum Sive Acta et Diplomatica res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia a. 1300-1350 (Venedik, Grek İmparatorluğu ve Doğu İşleri Hakkında Siyasi Akitler ve Vesikalar Mecmuası)*, çev. B. Güçer, Türk Tarih Kurumu yayımlanmamış tercüme] C. II, Venedik 1880, s. 293-296'da yayımlanmıştır.

[35] C. N. Sathas, *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge*, Vol. II, Paris 1880-1889, s. 246, nr. 447, 506.

[36] İlyas Bey Külliyesi; cami, medrese, imaret, çifte hamam ve çarşı gibi yapılar grubu, Aydın'ın Didim ilçesine bağlı arkeolojik sit alanı Milet antik yerleşimi içinde yer alan benzersiz bir yapılar grubudur. İlyas Bey Külliyesi, Söktaş A.Ş.'nin maddi desteğiyle 5 yılda tamamlanan onarım ve restorasyon projesiyle Euro Nostra ödülünü aldı. Restorasyon projesiyle paralel olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatı Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. M. Baha Tanman ve Harvard Üniversitesi Tarih Bölümü doktora öğrencisi Leyla Kayhan Elbirlik'in editörlüğünde, İlyas Bey Külliyesi üzerine meseleyi tüm yönleri ile ele alan ve sahasında en yetkin bilim insanları tarafından monografik bir kitap da hazırlanmıştır. Bkz. *Balat İlyas Bey Külliyesi*, ed. M. Baha Tanman-Leyla Kayhan Elbirlik, 2011, 332 sayfa.

[37] Elizabeth A. Zachariadou, 1403 anlaşmasının "açık bir şekilde Menteşe'nin inhitatını yansıttı"ğını düşünmektedir. Bkz. Elizabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 82. Fakat İlyas Bey'in inşa ettirdiği külliye, bizi bu durum üzerinde yeniden düşünmeye sevk etmektedir.

mıştır. Uluslararası ticaretten elde ettiği önemli gelirler sayesinde inşa ettirdiği muhteşem külliye, onun adının bugün dahi yaşamasını sağlamaktadır.